

УКРАЇНЬКА ЗОЗУЛЯ В НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ

Пастух Н. Символіка тварин в українському фольклорі: зозуля. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2013. – 224 с.

Нещодавно українська народознавча наука збагатилася виданням львівської дослідниці, старшої наукової співробітниці відділу фольклористики Інституту народознавства НАН України Надії Пастух, присвяченим аналізу основних аспектів образної системи символіки тварин в українському фольклорі загалом і образосимволу зозулі зокрема.

Відповідно до мети дослідження монографія складається зі вступу і двох основних частин. У вступі авторка ретельно репрезентувала вагомий доробок своїх попередників – дослідників образної системи українського і слов'янського фольклору. Чи не найцікавішим фактом для нас стало ознайомлення із маловідомою неопублікованою працею Івана Вагилевича (1811–1866) “Слов'янська символіка”, яка була написана в 30–40-х роках XIX століття польською мовою, а сьогодні зберігається у відділі рукописів Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника (фонд І. Вагилевича, п. 7, спр. 34, 205 арк.). Це перша найповніша й дотепер актуальна студія символіки загалом і зоосимволіки зокрема, усе ще не доступна, на жаль, для широкого кола читачів.

Авторське бачення основних функціонально-семантичних аспектів українських тваринних образів Н. Пастух пропонує на підставі власних записів і наукових висновків попередників, насамперед автора фундаментальної праці російського вченого Олександра Гури “Символіка животных в славянской народной традиции” (М., 1997). Розгляду цих проблем присвячена перша частина монографії “Символіка тварин в українському фольклорі: специфіка образної системи”. Вона розкриває основні складові поетики тваринних образів-символів: “портрет” тварини, його “мову”, рух у просторі й часі, “соціальний” статус, типологічні паралелі й семантико-функціональні еквіваленти образів.

Для нас значно цікавішою виявилася друга частина рецензованого дослідження “Семантика образу зозулі у фольклорному тексті”. Тут

авторка дуже сумлінно “визбирала” із друкованих і польових матеріалів значний фактологічний масив, присвячений зозулі, а точніше її “мові” (ідеться про магію голосу, особливості кування, віщувальну властивість птахи), символізації руху, а також осмисленню образу зозулі в українських народних піснях; “соціальні” складові, лінгвістичні факти, семантико-функціональні еквіваленти. Погоджуємося із висновками авторки про високий ступінь естетизації досліджуваного образу в українській народній словесності й водночас його значну міфологічну цінність.

Не вдаючись у розлогий аналіз студії, у цій рецензії хочемо зупинитися на двох цікавих думках Н. Пастух, які варті того, аби їх повторити і ще раз розглянути. Отже, цінним спостереженням дослідниці вважаємо міркування про еволюцію метаморфози зозулі, відображену у фольклорних текстах. Найархаїчнішими є “блискавичні й візуально невловимі” перетворення:

Доня не втерпіла, а в рік прилетіла,
Та в садочку сіла. Та в садочку сіла,
Та й стала кувати, жалю завдавати (136).

Наступний етап трансформації – вказівка на те, що дівчина, прагнучи побачити рідних, перетворилася на зозулю:

А дочка не втерпіла,
Тай до року прилетіла,
Перекинулася в сивую зозулю
Тай в вишневім саду сіла.

(Записала І. Коваль-Фучило у 1990-х роках на Львівщині від жінки-переселенки).

Далі – дівчина просить зозулю позичити їй крильця, щоб полинути до батьків:

